

270 ANI DE ACTIVITATE TIPOGRAFICĂ LA RM. VILCEA ELEMENTE DE FOLCLOR ÎN MANUSCRIELE ȘI TIPĂRITURILE VILCENE DIN SEC. XVII--XVIII

COSTEA MARINOIU

În anul 1975 s-au împlinit 270 ani de activitate tipografică la Rm. Vilcea, eveniment cu semnificații deosebite în istoria culturii românești. Prin manuscritele și tipărițile realizate, Vilcea avea să pună o temelie solidă la dezvoltarea limbii și literaturii române. Este de ajuns să amintim faptul că pe aceste meleaguri au existat prestigioase focare de cultură (Bistrița, Cozia, Govora, Hurez, Râmnic), unde în dulcele grai al poporului s-au plămădit opere valoroase. Din numărul mare al acestora amintim doar câteva: *Hronograful Țării Românești* (1620) al lui Mihail Moxa, primul text istoriografic de la noi, *Varlaam și Ioasaf* (1745), *Esopia* (1705), realizate la Bistrița, *Lexiconul slavo-românesc* (1649), *Testamentul mamei lui Mihai Viteazul* (1602), scrise la Cozia, *Pravila cea mică*, tipărită la Govora în 1640, *Halima* (1783), *Viața țarului Petru cel Mare* (1767), copiate la Hurez etc.

La Rm. Vilcea, Antim Ivireanu înființează în 1705 prima tipografie care de-a lungul anilor va desfășura o prodigioasă activitate. Din statistica întocmită de noi reiese că în cursul sec. al XVIII-lea s-au tipărit 90 cărți, Râmnicul ocupând astfel locul II în activitatea editorială (București cu 128 cărți tipărite, Râmnic — 90, Iași — 82, Sibiu — 30, Buzău — 9, Tîrgoviște — 15).

Primele cărți tipărite de Antim Ivireanu în 1705 sînt: *Tomul bucuriei* (cu 670 p.), și *Antologhion* (cu 812 p.). În cei aproape 3 ani de muncă neîntreruptă desfășurată la Rm. Vilcea, acesta va reuși să editeze 10 cărți, care au avut un rol important în generalizarea limbii române. Activitatea sa va fi continuată de vestiții cărturari Damaschin, Chesarie, Filaret, Grigore și Naum Rîmniceanu etc.

De-a lungul secolului al XVIII-lea s-au tipărit valoroase cărți cu stil și grai foarte luminat, după cum sublinia Radu Tempea în gramatica sa din 1797. Amintim câteva dintre acestea: „*Întîia învățătură pentru tineri*“ (1726), *Gramatica slavonească* (1755), *Pilde filosofoști* (1783), *Gramatica românească* a lui Ianache Văcărescu (1787),

Mincele (în 12 volume), tipărirea lor începînd din 1776 cu cel de pe luna octombrie).

În numeroase lucrări vîlcene întîlnim prețioase referiri cu privire la creația populară. Traducerile ce se fac, pentru a avea o largă circulație sînt îmbogățite cu fapte din istoria poporului, cu elemente populare. Astfel, Mihail Moxa în prezentarea faptelor introduce și unele elemente supranaturale — exemplu legenda despre Romulus și Remus. Vorbind despre acestea I.C. Chițimia sublinia: „Hronograful lui Moxa este, deci, o adunare de știri, legende, povestite adesea în forme grotești, pe care le furnizează narațiunea populară a timpului și, în consecință scrierea interesează, în primul rînd, prin elementul literar, nu prin cel istoric“(1).

În explicarea originii poporului român Naum Rîmniceanu recurge la argumentele folclorice, arătînd printre altele: „...atunci, supunîndu-se dacii romanilor, le-au primit limba și obiceiurile“. Aceiași idee este susținută și de Mineele tipărite la Rîmnic: „Iară obiceiul ce numără anii de la ianuarie ieste și începere anului după obiceiul rîmlenloru“ (Mineiul pe decembrie).

De-a lungul secolelor aceste tradiții au rămas nealterate, păstrîndu-se „datinile și limba noastră românească“. Dar acest pămînt a fost apărut în vremuri de restriște cu prețul vieții de „vitejii din neamul românilor“. Din rîndul lor mulți au devenit eroi. Evocînd asemenea momente Naum Rîmniceanu sublinia: „...unul singur îndrăznia să intre cu sabia între patru sute și între cinci sute de vrăjmași. Unii ca aceștia au eșit din Calomfirești și Căplești, din Buzești și din Florești“(2).

Conștienți fiind de valoarea creației populare cărturarii vîlceni reușesc ca tot mai mult în textele scrise să introducă fragmente din cele mai reprezentative piese folclorice care au o largă circulație. Unele dintre acestea sînt folosite ca instrumente educative. Astfel, pentru „îndreptarea și folosul celor tineri“ într-un manuscris din 1779 întîlnim o ghicitoare sau după cum se menționează „filozofie de obiceiuri învălătoare“: „De iute ce sînt trei mă țîn ; gură n-am, glas n-am ; din mine curge miere și otravă ; prin mine se învrăjbesc împărații și se împacă“.

Folcloristul T. Bălășel publică în Arhivele Olteniei din 1940 o orăție de nuntă găsită pe o carte din secolul al XVIII-lea în satul Olteanca din județul Vîlcea.

Un larg ecou îl au mai ales „Cîntecele de stea“. În „Catavasi-erul“ tipărit în 1747 sînt menționate asemenea piese folclorice. Interesantă ni se pare însă concepția pe care o au realizatorii lucrării în alegerea materialului, insistînd asupra autenticității acestor creații populare. „Cititorule de vei ceti și cu poetice vei socoti și nu vor veni la număr bine să știți că noi precum le-am găsit așa le-am tipărit...“.

Mineele — adevărată enciclopedie a secolului al XVIII-lea reușesc ca în prezentarea lunilor anului să recurgă la deschiderea unor tradiții care datează încă din timpul romanilor. În februarie „făcea jărtve“

și „aceste jartve și curățenii“ se numesc „februa“, și de aceea numia această lună februarie“.

Pravila de la Govora avea să desconsidere însă valoarea lăutarilor, acești mesageri ai cîntecului popular, așezîndu-i pe ultima treaptă a ierarhiei sociale: „Nici alătariul care zice cu vioara și alătura pre la tîrguri și pre la sboruri și pre la nunte, nu poate să ia fată de om bun sau de boieriu, că unii ca aceia sînt batjocura oamenilor“.

„Erotocritul“ cea mai frumoasă poemă a cărei primă traducere datează din anii 1770—1780 va fi prelucrată și tipărită în 1837 în Sibiu de către Anton Pann. După cum menționează N. Cartoian unele cîntece din această lucrare au o mare circulație, fiind întîlnite și în satele județului Vilcea. „Cîteva cîntece în traducerea lui Anton Pann, însoțite de melodie au fost purtate de lăutarii vremii în lumea satelor pînă în Vilcea, de unde au fost culese prin anii 1884 și introduse în colecția lui G. Dem. Teodorescu“(3).

În această perioadă sînt copiate mai multe cărți populare. Deci putem spune că ele au avut o largă circulație și pe meleagurile vilcene. Astfel la Hurezu în 1700 se redactează cartea Varlaam și Ioasaf. Încă două exemplare ale acesteia vor apare la Rîmnic (1784) și Bistrița (1766).

Ioachim Bărbătescu copiază la Bistrița în 1766 Istoria Trodei. Cu privire la locul realizării acestei lucrări sînt unele discuții. Nicolae Cartoian, cît și Istoria literaturii române vol. I din 1964 menționează Bărbătești de Vilcea și Gorj. Noi inclinăm să credem că este cel de Vilcea și pentru aceasta avem următoarele argumente: Grămăticul amintit și-a desfășurat activitatea la Bistrița. După cum bine se cunoaște aici a realizat și alte lucrări. De asemenea, într-un manuscris se menționează că el a contribuit la înnoirea acoperișului de la mănăstirea Bistrița: „cu taleri 30 și u dăruit și aceasta carte sfintei mănăstiri; mai dăruind și alta care se numește Cînta florilor pentru a sa pomenire“(4).

În 1780 (la Rîmnic) Grigore Rîmniceanu va realiza o copie a cărții „Floarea darurilor“ care începînd încă din sec. al XVI-lea a avut o largă circulație în țara noastră. Aceasta va mai fi tipărită la Brașov în 1807 și 1808 iar la Sibiu în 1834.

Halima rămîne însă una dintre cele mai frumoase colecții de povești care a circulat la noi începînd cu sec. al XVIII-lea. Este „tăl-măcită și scrisă cu a sa cheltuială“ în 1783 de către Rafael — egumenul Hurezului. Este reeditată de numeroase ori. (I. Barac — 1836, E. Gîrleanu — 1908, L. Rebrănu etc.).

În sec. al XVII—XVIII-lea cărțile populare s-au bucurat de o mare circulație în țările române, constituind lectura cea mai atractivă a vremii. Înlăturînd vîlul religios acestea reușesc ca prin intermediul unor elemente îmbrăcate în haina fantasticului să aibe succes deosebit, să pătrundă tot mai mult în circuitul creațiilor folclorice. Cărțile populare ca și întreaga noastră zestre a literaturii vechi au constituit modele

minunate pentru scriitori, prețuindu-le bogăția de imagini, ca și frumusețea limbii în care au fost redactate.

Marele poet Mihail Eminescu era un admirator al textelor și manuscriselor vechi. Vorbind despre Eminescu — M. Gaster, care l-a cunoscut personal menționa: „El care stătea întotdeauna ca și cum ar fi visînd și urma cu ochii gînditori... vorbind alene cum îi era obiceiul îmi spunea: «Hai să vedem ce scrie». După ce începeam să citesc el ce parcă își venea din nou în fire și asculta cu un viu interes. Cînd îi plăcea vreo frază, îmi spunea: «Ia mai citește odată că tare îmi place!» sau «ști că zice bine!» Și din cînd în cînd lua o fițuică de pe masă și copia sau o frază, sau un cuvînt care-i plăce mai mult».

1 — I. C. Chișimlia, *Folclorul în substratul literaturii române vechi în Temeii folclorice și orizont european în literatura română*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1971, p. 19.

2 — Vezi C. Erbiceanu, *Viața și activitatea literară a protosinghelului Naum Rîmniceanu*, București, 1960, p. 13.

3 — N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura română*, București, 1938, p. 356.

4 — Vezi Al. Dușu, *Cărțile de înțelepciune în cultura română*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1972.